

УДК 658.011.12(075.8)

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА ДОРАДЧА ДІЯЛЬНІСТЬ: СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ

О. І. ШАМАНСЬКА, кандидат економічних наук, завідувач кафедри дорадництва та інформаційних технологій в менеджменті
О. М. ТІТАРЕНКО, директор Центру післядипломної освіти та дорадництва, Вінницький національний аграрний університет

У статті викладено результати дослідження з питань формування та розвитку дорадчої діяльності в Україні. Розкрито сутність та значення сільськогосподарського дорадництва у забезпеченні ефективного виробництва сільськогосподарської продукції. Проаналізовано особливості здійснення сільськогосподарського дорадництва в Україні. Також визначено основні принципи здійснення та організації дорадчої діяльності, наведені проблеми функціонування сільськогосподарського дорадництва. Установлено, що дорадчі служби в Україні працюють у різних організаційно-правових умовах: як громадські організації, товариства з обмеженою відповідальністю, структурні підрозділи наукових чи освітніх організацій. Розглянуто систему сільськогосподарської дорадчої діяльності та проаналізовано основні її складові: навчальна, наукова, інноваційна, дослідницька та маркетингова складові. Вивчено світовий досвід функціонування дорадчих служб, їх державної підтримки та належного фінансування за рахунок державних та бюджетних коштів. Зроблені висновки про те, що сільськогосподарське дорадництво є соціально зорієнтованим напрямком діяльності, який повинна підтримувати держава, що дасть можливість для стабільного функціонування аграрної сфери в Україні.

Ключові слова: аграрна сфера, сільськогосподарське дорадництво, система сільськогосподарської дорадчої діяльності, принципи, проблеми, напрямки діяльності.

Рис.1. Літ. 6.

Постановка проблеми. При переході України до ринкових відносин з 1991 року утворився інформаційний вакуум між виробниками та споживачами сільськогосподарської продукції. Виникла необхідність у дорадництві – інформаційно-консультаційній допомозі сільгоспвиробникам та населенню. При цьому сутність дорадчої діяльності полягає в тому, що: по-перше, виробнику в доступній формі необхідно подати наукові напрацювання, тому рекомендації дорадчої служби – це інструкція щодо використання наукових розробок; по-друге, допомогти виробнику зорієнтуватись у складному, різноманітному та часто суперечливому інформаційному потоці, що надходить від науки, агробізнесу тощо. З цього випливає, що освіта у дорадництві – це важливий процес, який стосується як кінцевих виробників, так і дорадників та експертів-дорадників – кожного на своєму рівні [4, с. 256]. В аграрній сфері економіки України дорадчі послуги надаються недостатнім чином. Незважаючи на очевидну ефективність, дорадча діяльність не має належного інституціонального забезпечення, підготовлених кадрів, організаційно-управлінського механізму здійснення. Крім того значна кількість суб'єктів господарювання не мають інформації про існування дорадчих структур, їх можливості, форми, переваги та ефективність від співпраці з ними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У теперішній час багато учених працюють над дослідженням такого питання як організація та розвиток сільськогосподарської дорадчої діяльності, серед них: А.А. Брояка [3], О.А. Галич [4], Т.П. Кальна-Дубінюк [5], М.Ф. Кропивко, І.П.Кудінова [5], Л.Х. Рибак [5], Л.М. Серeda [5], Н.Л. Чекас [6].

Формування цілей статті. Метою дослідження є аналіз сутності та особливостей здійснення сільськогосподарського дорадництва в Україні.

Виклад основного матеріалу. У теперішній час сільськогосподарське дорадництво відіграє велике значення у розвитку сільських територій у цілому. Сільськогосподарська дорадча діяльність спрямована на задоволення потреб сільськогосподарських товаровиробників і сільського населення у підвищенні рівня їх знань і у вдосконаленні практичних навичок прибуткового господарювання, поліпшення добробуту селян і розвиток сільської місцевості.

Сільськогосподарське дорадництво почало формуватися на початку 2000 - х років, а дістало своє правове закріплення у Законі України “Про сільськогосподарську дорадчу діяльність” від 17 червня 2004 р. Саме цей закон виокремив особливості правового регулювання дорадництва у сільському господарстві, об’єднавши аграрно-правові норми, спрямовані на врегулювання однорідних суспільних відносин, якими є відносини у сфері надання сільськогосподарських дорадчих послуг. Загалом поняття “дорадництво”, “дорадча діяльність” має еквівалент англomовного походження – “консалтинг” [2, с. 383].

Проведений аналіз економічної літератури показав, що дорадництво – це нове суспільне явище, яке має на меті підвищити ефективність ведення сільського господарства та забезпечити його стабільний прибутковий розвиток на основі специфічних методів формування селянина з новим типом економічного мислення, новою ринковою мотивацією, поведінкою та надає можливість цим ключовим факторам прогресу формувати нове сільськогосподарське виробництво і село [5, с. 304]. Насамперед необхідність дорадництва викликана проблемами сільськогосподарських виробників. Перелік факторів, що спричинюють виникнення проблем у суб’єктів аграрного господарювання, містить Державна цільова програма сільськогосподарської дорадчої діяльності на період до 2009 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 11 липня 2007 р. № 927. До таких факторів належать [2, с. 385]:

- недостатня ефективність існуючої системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації селян, керівників і спеціалістів сільського господарства;
- невідповідність отриманих знань вимогам щодо ефективного ведення сільськогосподарського виробництва та обмежені можливості щодо їх постійного оновлення;
- відсутність практичного досвіду роботи і навичок з пошуку та використання конкурентних переваг на ринку сільськогосподарської продукції;
- недостатня диверсифікація джерел доходів сільських домогосподарств, відсутність у частини сільського населення мотивації до продуктивної праці і підвищення рівня свого добробуту;
- нерозвинутість інфраструктури аграрного ринку та припинення функціонування об’єктів соціальної сфери у сільській місцевості;
- повільне впровадження прикладних наукових розробок у сільськогосподарське виробництво;
- ускладнення вимог до оформлення документів, необхідних для участі у цільових державних програмах щодо підтримки розвитку галузей сільського господарства та сільської місцевості;
- відсутність оперативних каналів доступної інформації з питань державної аграрної політики та підтримки галузей сільського господарства, результатів моніторингу внутрішнього і зовнішнього ринку сільськогосподарської продукції, а також фінансових і матеріально-технічних засобів для її виробництва.

Сільськогосподарську дорадчу діяльність слід розглядати як сукупність дій та заходів, спрямованих на підвищення рівня знань та вдосконалення навичок ведення сільськогосподарського виробництва з метою отримання економічного ефекту у вигляді прибутку. Сільськогосподарське дорадництво включає надання знань організаційного, управлінського, технічного, технологічного, економічного та юридичного характеру, необхідних для підвищення ефективності ведення сільськогосподарського виробництва.

Суб'єктами надання дорадчих послуг є також сільськогосподарські дорадчі служби, тобто юридичні особи незалежно від їх організаційно-правової форми та форми власності, що здійснюють дорадчу діяльність, у складі якої працює не менше трьох дорадників та яка пройшла реєстрацію відповідно до законодавства і внесена до Реєстру дорадчих служб. [1]

Згідно із статтею 4 Закону України “Про сільськогосподарську дорадчу діяльність” основними завданнями дорадчої діяльності є [1]: підвищення рівня знань і вдосконалення практичних навичок прибуткового ведення господарства суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості та сільського населення в умовах ринкової економіки; надання суб'єктам господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, та сільському населенню дорадчих послуг з питань економіки, технологій, управління, маркетингу, обліку, податків, права, екології тощо; надання дорадчих послуг органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування з питань підготовки та реалізації планів соціально-економічного розвитку, формування громадського суспільства; поширення та впровадження у виробництво сучасних технологій, новітніх досягнень науки і техніки; сприяння розвитку несільськогосподарського підприємництва у сільській місцевості, у тому числі сільського зеленого туризму, зайнятості сільського населення тощо; робота з сільською молоддю, ініціювання та реалізацію молодіжних програм; інші завдання, визначені законом.

Основними принципами здійснення та організації дорадчої діяльності є врахування інтересів сільськогосподарських товаровиробників та сільського населення; забезпечення ефективної взаємодії всіх організацій, установ та підприємств, що впливають на розвиток аграрного сектора; залучення до дорадчої діяльності провідних працівників наукових установ та навчальних закладів; гнучкість та орієнтація на перспективу в дорадчій діяльності та організації роботи дорадчих структур; диверсифікація послуг дорадництва.

Світовий досвід показав, що дорадча діяльність відіграє ключову роль у забезпеченні ефективного виробництва сільськогосподарської продукції маючи значну державну підтримку та належне фінансування за рахунок державних та бюджетних коштів. При цьому дорадництво отримало значне поширення у країнах Європи.

Аналіз показав, що дорадча діяльність є одним з найважливіших інструментів стимулювання розвитку сільських територій у розвинутих країнах світу. Збільшення обсягів виробництва продукції сільського господарства, стимулювання економічного зростання, підвищення рівня добробуту сільського населення, боротьба з бідністю, усунення соціальних негараздів, раціональне використання природних ресурсів – основні компоненти розвитку сільської місцевості, на яких сконцентрована діяльність дорадчих служб розвинутих аграрних країн світу (США, Канада, Нідерланди, Німеччина, Польща). Крім того дорадча діяльність може відігравати важливу роль у посткризовому відновленні країни – це надання дорадчими службами сільськогосподарським товаровиробникам порад, направлених на удосконалення їх господарської діяльності, розвиток професійної майстерності працівників, здатне сприяти підвищенню ефективності сільськогосподарського виробництва [3].

Так дорадчі служби в США функціонують на базі університетів, їх фінансування здійснюється з наступних джерел: 25 % – Міністерством сільського господарства США, 40 % – Урядом штату, 35 % – Урядом округу. Групи експертів на федеральному рівні розробляють стратегічні плани за пріоритетними програмами діяльності, які охоплюють сільськогосподарське виробництво і навколишнє середовище, соціальні, молодіжні програми та ін [3].

Основна частина дорадчої служби Канади підпорядкована провінційним міністерствам сільського господарства. Працівники дорадчих служб Канади активно використовують провідні інформаційні технології для передачі інформації “фермерським родинам”. Це, в першу чергу, інформація з аграрного менеджменту, маркетингу, нових виробничих технологій, можливостей створення додаткової вартості та диверсифікації виробництва [5 с. 19].

У Данії, наприклад, найбільшого розвитку набула організація дорадчої діяльності на базі об’єднань товаровиробників і фермерських організацій. Консультаційні центри у цій країні створюються в інтересах фермерів, з їх ініціативи і за особистою участю фермерських організацій – Датських фермерських спілок і Датської асоціації сімейних господарств. При цьому, дорадча служба функціонує під їхнім спостереженням і з їхньою підтримкою, а також фінансується державою відповідно до Закону про субсидії. Свою роботу інформаційно-консультаційні формування спрямовують у двох напрямках:

1. Господарсько-політичний, що підтримує інтереси фермерів у взаємовідносинах з урядом, парламентом і місцевими органами влади.
2. Професійний, що об’єднує консультаційну службу, яка діє на місцевому (районному) і загальнонаціональному рівнях [5 с. 21].

Система сільськогосподарського дорадництва в Україні ще на стадії розвитку, проте вже є достатньо компетентних дорадчих служб, що мають репутацію і спроможні надавати цілий спектр управлінських послуг у галузі дорадчої діяльності. Разом з цим існують і проблеми, які заважають формуванню ефективної системи надання дорадчих послуг в Україні, серед них: недостатня кількість дорадчих служб; недостатня державна підтримка розвитку дорадчої діяльності; низька платоспроможність фермерських господарств та сільського населення, що знижує їхню здатність замовляти сільськогосподарські дорадчі послуги; уповільнені темпи розвитку форм та способів надання послуг на місцях; низька вартість соціально спрямованих дорадчих послуг; скорочення міжнародних програм розвитку сільськогосподарського дорадництва в Україні; економічна криза, яка негативно позначилася на спроможності державного бюджету фінансувати сільськогосподарську дорадчу діяльність.

У цілому система сільськогосподарської дорадчої діяльності складається з таких основних складових (рис. 1).

Інформаційно-консультаційна складова включає служби з консультаційного обслуговування та практичного консультування щодо економічного аналізу, технологій виробництва, організації та управління, бухгалтерського обліку, моніторингу ринку, збір та розподіл ділової інформації та інших напрямків.

Навчальна складова включає підвищення управлінської кваліфікації керівників господарств, розвиток нових управлінських навичок у межах конкретного напрямку.

Наукова складова передбачає розповсюдження сучасних наукових досягнень та перспективного досвіду в економічній та управлінській сферах.

Інноваційна складова включає створення інновацій та впровадження результатів науково-технічного прогресу в діяльність суб’єктів господарювання, а також стимулювання і підтримку інноваційних процесів. Дослідницька ж складова передбачає виявлення чинників, тенденцій, закономірностей, які суттєво впливають на результати господарської діяльності.

Маркетингова складова орієнтована на гнучке пристосування всієї господарської діяльності суб’єкта господарювання до змін економічної ситуації, врахування вимог споживачів і поєднує у собі: аналіз реалізації продукції; аналіз ринку основних видів сировини і прогноз можливих тенденцій; формування коротко-, середньо- і довгострокових прогнозів по збуту продукції; розробка пропозицій щодо освоєння нових ринків (сегментів ринку); розробка пропозицій щодо освоєння нових видів продукції; розробка пропозицій щодо формування плану заходів з маркетингу та реклами на поточний період, стратегії досягнень цілей збуту, їх практичне здійснення і контроль тощо.

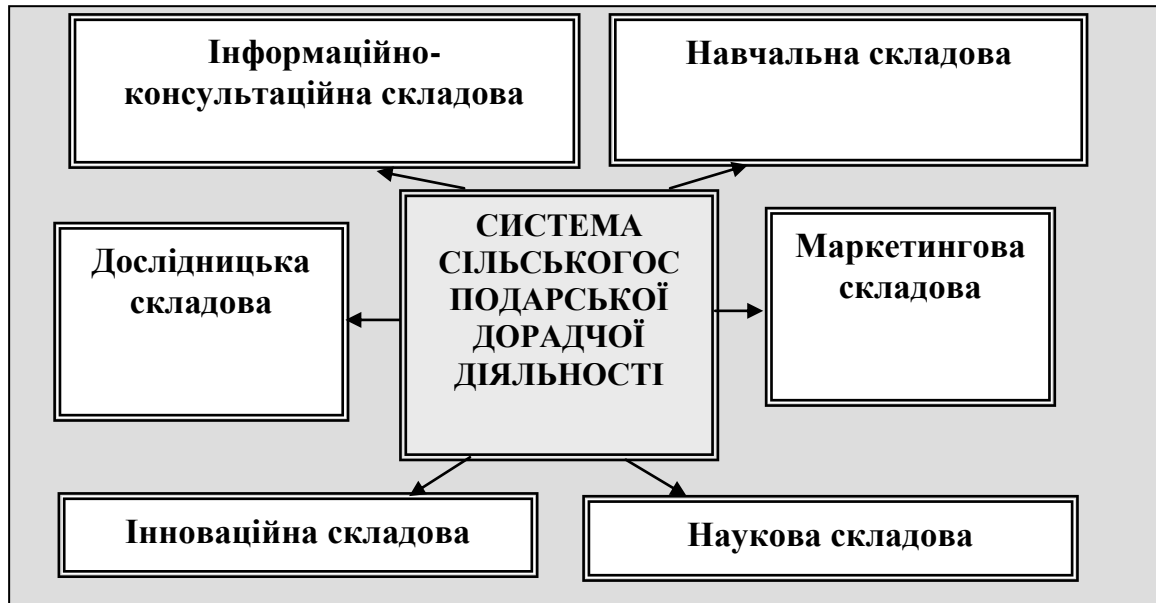

Рис. 1. Схема системи сільськогосподарської дорадчої діяльності
Джерело: розроблено автором.

Основними напрямками дорадчої діяльності в аграрній сфері є: моніторинг стану і результатів діяльності суб'єкта господарювання, агітація, адаптація і впровадженні системи ведення господарства (виробництва) на сільськогосподарському підприємстві, виконання допоміжних управлінських функцій у господарстві (аутсорсинг), інноваційний, інформування виробників сільськогосподарської продукції щодо державної аграрної політики та поширення ринкової інформації, консультування клієнтів по конкретній проблемі для прийняття управлінських рішень, професійне навчання сільського населення, добровільне залучення товаровиробників у процес взаємного спілкування і обміну досвідом. Кожний з цих напрямів визначає специфічну мету і підхід до організації дорадчої діяльності в аграрній сфері [6].

В сучасних умовах розвитку дорадчі служби в Україні працюють у різних організаційно-правових умовах. Їх створюють у формі громадських організацій, товариств з обмеженою відповідальністю, структурних підрозділів наукових чи освітніх організацій. Насправді сільськогосподарське дорадництво є соціально зорієтованим напрямком діяльності, який повинна обов'язково підтримувати держава, що дасть можливість для стабільного і прибуткового функціонування аграрної сфери в Україні. Тобто функціонування дорадчих служб допомагає у здійсненні соціально-економічних перетворень направлених на гармонійний розвиток сільських територій у цілому.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Сільськогосподарська дорадча діяльність є складною специфічною системою реалізації форм та методів управлінської, навчальної, та консультаційної діяльності. Головним завданням дорадчих служб є допомога товаровиробникові і сільському населенню у впровадженні нововведень з тим, щоб забезпечити інноваційний розвиток їх діяльності у сільській місцевості. Тобто основною функцією сільськогосподарського дорадництва є підвищення рівня компетенції товаровиробників і сільського населення для того, щоб вони мали можливість грамотно приймати власні управлінські рішення у своїй діяльності.

Список використаних джерел

1. Закон України “Про сільськогосподарську дорадчу діяльність” від 17 червня 2004 року №1807-IV. // Урядовий кур’єр. – 2004.
2. Аграрне право України: підручник / В. М. Єрмоленко, О. В. Гафурова, М. В. Гребенюк [та ін.]; за заг. ред. В. М. Єрмоленка. - К.: Юрінком Інтер, 2010. - 608 с.
3. Брояка А.А. Структурно-логічна модель здійснення інформаційно-консультаційної діяльності в сільському господарстві / А.А. Брояка // Інформаційний вісник щодо актуальних питань з дорадництва. Науково-методичний центр аграрної освіти. - 2010. - № 4. - С. 35.
4. Галич О.А. Сільськогосподарське дорадництво [Текст]: навч. посібник - /О.А. Галич, О.О. Сосновська. – К.: ЦУЛ, 2007. – 368 с.
5. Кальна-Дубінюк Т.П. Сільськогосподарська дорадча діяльність: навч. посіб. для дистанційного навчання /Т.П.Кальна-Дубінюк, І.П.Кудінова, Л.Х. Рибак, Л.М. Серeda. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2014. – 344 с.
6. Чекас Н.Л. Аналіз стану дорадчої діяльності в аграрній сфері економіки Таврійський науковий вісник // Зб. наук. праць. – Вип. 75. – Херсон: Айлант, 2011. – С. 356 – 361.

Список джерел у транслітерації/References

1. Zakon Ukrainy “Pro silskohospodarsku doradchu diialnist” vid 17 chervnia 2004 roku №1807-IV. // Uriadovyi kurier. – 2004.
2. Ahrarne pravo Ukrainy: pidruchnyk / V. M. Yermolenko, O. V. Hafurova, M. V. Hrebenuk [ta in.]; za zah. red. V. M. Yermolenka. - K.: Yurinkom Inter, 2010. - 608 s.
3. Broiaka A.A. Strukturno-lohichna model zdiisnennia informatsiino-konsultatsiinoi diialnosti v silskomu hospodarstvi / A.A. Broiaka // Informatsiinyi visnyk shchodo aktualnykh pytan z doradnytstva. Naukovo-metodychnyi tsentr ahrarnoi osvity. - 2010. - № 4. - S. 35.
4. Halych O.A. Silskohospodarske doradnytstvo [Tekst]: navch. posibnyk - /O.A. Halych, O.O. Sosnovska. – K.: TsUL, 2007. – 368 s.
5. Kalna-Dubiniuk T.P. Silskohopodarska doradcha diialnist: navch. posib. dlia dystantsiinoho navchannia /T.P.Kalna-Dubiniuk, I.P.Kudinova, L.Kh. Rybak, L.M. Sereda. – Nizhyn: Vydavets PP Lysenko M.M., 2014. – 344 s.
6. Chekas N.L. Analiz stanu doradchoi diialnosti v ahrarnii sferi ekonomiky Tavriiskyi naukovyi visnyk // Zb. nauk. prats. – Vyp. 75 Kherson: Ailant, 2011. – С. 356-361.

АННОТАЦИЯ

СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЕ КОНСУЛЬТИРОВАНИЕ: СУЩНОСТЬ И ОСОБЕННОСТИ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ

**ШАМАНСКАЯ Елена Игоревна к.э.н.,
заведующая кафедрой консультирования и информационных технологий
ТИТАРЕНКО Ольга Михайловна
директор Центра последипломного образования и консультирования,
Винницкий национальный аграрный университет**

В статье изложены результаты исследования по вопросам формирования и развития консультационной деятельности в Украине. Раскрыта сущность и значение сельскохозяйственного консультирования в обеспечении эффективного производства сельскохозяйственной продукции. Проанализированы особенности осуществления сельскохозяйственного консультирования в Украине. Также определены основные принципы осуществления и организации консультативной деятельности, приведены проблемы ее функционирования. Установлено, что консультационные службы в Украине работают в разных организационно-правовых условиях: как общественные организации, общества с ограниченной ответственностью, структурные подразделения научных или образовательных организаций. Рассмотрена система сельскохозяйственной консультационной деятельности и проанализированы основные ее составляющие: учебная, научная, инновационная,

исследовательская и маркетинговая. Изучен мировой опыт функционирования консультативных служб, их государственной поддержки и надлежащего финансирования за счет государственных и бюджетных средств. Сделанные выводы о том, что сельскохозяйственное консультирование является социально сориентированным направлением деятельности, которое должно поддерживать государство, что даст возможность для стабильного функционирования аграрной сферы в Украине.

Ключевые слова: аграрная сфера, сельскохозяйственное консультирование, система сельскохозяйственного консультирования, принципы, проблемы, направления деятельности.

ANNOTATION

AGRICULTURAL CONSULTING: ESSENCE AND FEATURES OF REALIZATION

SHAMANSKA Elena, Ph.D.
TITARENKO Olga, Head of the Center of
post-qualifying education
Vinnitsia National Agrarian University

In the article the results of research on questions of formation and development of extension activity in Ukraine are set forth. The essence and value of agricultural extension in providing of effective production of farm produce are exposed. The features of agricultural extension in Ukraine are analyzed. Basic principles of realization and organization of extension activity, the problems of functioning of agricultural extension service are determined. It is set out that extension service in Ukraine run in different legal forms: public organizations, limited companies, structural subdivisions of scientific or educational organizations. The system of agricultural extension activity is considered and its basic constituents are analyzed: educational, scientific, innovative, research and marketing parts. World experience of extension service functioning, its state support and proper financing due to state and budgetary facilities are studied. It is concluded that agricultural extension is the socially orientated activity which the state should support and that will give the opportunity for the stable functioning of agrarian sphere in Ukraine.

Keywords: agrarian sphere, agricultural extension, system of agricultural extension, principles, problems, directions of activity.

Інформація про авторів

ШАМАНСЬКА Олена Ігорівна – кандидат економічних наук, завідувач кафедри дорадництва та інформаційних технологій в менеджменті, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, e-mail: shamanska@vsau.vin.ua)

ТІТАРЕНКО Ольга Михайлівна – директор Центру післядипломної освіти та дорадництва, Вінницький національний аграрний університет, (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, e-mail: shamanska@vsau.vin.ua)

ШАМАНСКАЯ Елена Игоревна – кандидат экономических наук, заведующая кафедрой консультирования и информационных технологий в менеджменте, Винницкий национальный аграрный университет (21008, г. Винница, ул. Солнечная, 3, e-mail: shamanska@vsau.vin.ua)

ТИТАРЕНКО Ольга Михайловна – директор Центра последипломного образования и консультирования, Винницкий национальный аграрный университет, (21008, г. Винница, ул. Солнечная, 3, e-mail: shamanska@vsau.vin.ua)

SHAMANSKA Olena - Candidate of Economic Sciences, Head of the Department of consulting and information technologies in management, Vinnitsia National Agrarian University (21008, Vinnitsia, Sonyachna Str. 3, e-mail: shamanska@vsau.vin.ua)

TITARENKO Olga - Head of the Center of post-qualifying education and consulting, Vinnitsia National Agrarian University (21008, Vinnitsia, Sonyachna Str., 3, e-mail: shamanska@vsau.vin.ua)

Стаття надійшла до редакції 20 лютого 2015 року